

ՎԱՀԱՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ՏԵՐՅԱՆ

(Փոխանորդ Աւարտոյան քնմի)

ՄԵԾԱԳՈՐԾ ԵՎ ՀԱՅՐԵՆԱՍԵՐ ՀԱՅՐԱՊԵՏԸ

Մայիսի 9-ին լրանում է երջանկահիշատակ Գևորգ Զ Աթողիկոսի մահւման 10-րդ տարեւոյցը։ Որպէս մեկը նրա զահակալութեան օրերին բացված Հոգեւոր Ծեմարանի սաներից, 1946 թվականից սկսած վայելել եմ նրա հայրական խնամքն ու հոգատարութիւնը նախ որպէս աշակերտի, և ապա որպէս սարկավագի և միաբանի։

Այսօր հուզումով եմ հիշում Հոգեւոր Ծեմարանում մեր անցկացրած տարիները և փորձում եմ նրա հիշատակին մեկ-երկու տող նվիրել, որպէս որդիական երախտագիտութիւն։

Ինձ նման շատեր իրենց ուսման, դաստիարակութեան և կրթութեան համար պարտական են հայրենասեր, մեծագործ և իրավամբ ազնւական այն մարդուն, որը մոտ 60 տարիներ նվիրումով և աննահանջ սիրով ծառայել է հայ ժողովրդին, Նկեղեցուն և հայրենիքին։

Գևորգ Զ-ը Մայր Աթոռի վերջին շրջանի հոգեւորականութեան ինքնատիպ և պայծառ դեմքերից մեկն է, որպէս մարուր հայրենասեր, պատրաստված և իր կոշման բարձրութեան վրա գտնվող հոգեւորական։ Իմ աչքերի առաջ է այսօր էլ նրա պարթևական հասակը, առույգ, պայծառ կերպարը, իմաստութեամբ լի նրա խոհուն և բարի աչքերը և լայն ճակատը։ Նրա շարժումների և խոսվածքի մեջ կար տպավորիչ մի վեհութիւն, որը չէր ձնշում, բայց գրավում էր քեզ, իրեն ենթարկում և հմայում։

Ձի կարելի նրան չհիշել և խորապէս չսիրել ճանաչելուց հետո։ Հուզումով եմ հիշում այն օրերն ու ժամերը, երբ բոլորված նրա շուրջը, լսում էինք նրա խոսքերը, պատգամները, ոգևորվում էինք և խոստանում մեր համեստ ուժերով թեթևացնել նրա ուսերին դրված ծանր պարտականութիւնները։

Սիրում էր մեզ, հետաքրքրվում մեր կյանքով, մեր դաստիարակութեամբ, ուրախանում էր մեր հաջողութիւններով և մերթ տխրում մեր սայթաքումներով։

Սակայն նրա բարի ժպիտը, ներողամիտ հայացքը քաջալերում և ոգևորում էին մեզ։

Այդ ազնւական մարդը իրապէս նստել էր մեր մտածմունքների, մեր զգացմունքների և մեր կյանքի մեջ։

Տասը տարի է անցել նրա մահւանից, և երբ այսօր, մեր սիրելի Վաղգեն Ա Հայրապետի զահակալութեան օրերին, ծաղկում է Մայր Աթոռի կյանքը շատ բնագավառներում, իմ մտածմունքը գնում է այդ բարի ծերունուն, որ մահւան անկողնում իր վերջին խրատն էր ուղղում մեզ, աչքերը հավիտյան փակելուց մի քանի րոպեներ առաջ. «Սիրեցիք Ս. էջմիածինը...»։

Մահւան անկողնում նրա վերջին խոսքն էր ուղղված մեզ, երբ շրջապատել էինք նրա սնարը. «Հիշեցեք... Ինձ...»։ Ու մենք միշտ հիշում ենք ու կհիշենք նրա պայծառ անունը և մեծ գործը։

Հանգուցյալ Գևորգ Զ Հայրապետը ծնվել է 1869 թվականի նոյեմբերի 2-ին, Նոր-Նա-

խիջեան քաղաքում, հավատալով, հայրենասեր և բարեպաշտ արհեստավորի ընտանիքում¹։ Վեհափառի ծնողները և պապերը եղել են արհեստավորներ, իրենց օրվա հացը ձարել են աշխատանքով։ Հայրն էր խաչատուրը, Մայրը՝ Կատարինեն, բարի, առաքինի, աղքատասեր և ավանդապահ մի կին, որ իր երեխայի վրա թողել է խոր ազդեցություն, երեխայի վրա թողել է խոր ազդեցություն, որպես նրա առաջին դաստիարակը։ «Մոր ժողովրդականությունը, կարոտյալներին օգնելու ամենօրյա ջանքերը, եկեղեցասիրությունը և անսահման հավատը խորը տպավորություն թողել է մանկան հոգում», — գրում է նրա կենսագիրներինց մեկը (տե՛ս «Էջմիածին» ամսագիր, 1950 թ., № 1, էջ 14)։

Մանուկ Գևորգը իր նախնական կրթությունն ստանում է Նոր-Նախիջևանի Ս. Աստվածածին ծխական դպրոցում, Մինաս քահանա Բախալյանի տեսչության օրոք։

Միական դպրոցի եռամյա դասընթացը հաջողությամբ ավարտելուց հետո, նա շարունակում է իր կրթությունը տեղական հոգևոր դպրանոցում։

1879 թվականին, ուսումնասինել և խոստումնալից պատանին, իր ուսումը շարունակելու համար, ընդունվում է Գևորգյան ձեմարան, որի դասընթացը փայլուն կերպով ավարտում է 1886 թվականին։ Այնուհետև նա կատարելագործվում է ձեմարանի լսարանական բաժնում, տեսուչ Արշակ Նահապետյանի օրով, և 1889 թվականին, մի խումբ ընկերների հետ, հաջողությամբ ավարտում է ձեմարանի լսարանական բաժինը։ Ձեմարանական ուսանողական տարիներում Գևորգ Զ-ի վրա խոր տպավորություն է թողնում Մաղաթիա արքեպիսկոպոս Օրմանյանը։ Հանգուցյալն ասում էր, թե ինքը եղել է Օրմանյանի հետևողական աշակերտը։

Ձեմարանը ավարտելուց հետո, հանգուցյալ Հայրապետը որոշում է նվիրվել հոգևոր ասպարեզին և այս ճանապարհով ծառայել իր ժողովրդին, Ս. Եկեղեցուն։ Այս հաստատ որոշումով, 1889 թվականի հունվարի 17-ին, մի խումբ ընկերներով, որոնց թվում Ա. Նահապետյան, Կարապետ Տեր-Մկրտչյան, Գարեգին Հովսեփյանց, ընդունում է սարկավագություն լուծը։

Մայր Աթոռում կատարված սարկավագության այս ձեռնադրությունը իրապես հատկանշական երևույթ էր, որովհետև Գևորգյան ձեմարանը միայն 1889 թվականին, իր հիմնադրումից 15 տարի հետո, տալիս էր իր

առաջին հոգևորական երախայրիքը՝ Մայր Աթոռին ծառայելու։ Այդ ուրախ առիթով «Արարատ» ամսագիրը, 1889 թվականի 353-րդ էջում գրում է. «Ամսույս 17-ը և 18-ը հունիս (1889 թ.) նշանավոր օրեր էին։ Այդ օրերը կատարվեցին ի վաղուց ցանկալի ձեռնակատությունը Ս. Գայանեի վանքում՝ սրբազորությունը գերաշնորհ ներսես եպիսկոպոսի Ս. Էջմիածնի ձեմարանը հինգետասնամյա երկունքից ետքը ի վերջո տվեց երախայրիքը Հայ Եկեղեցուն և ազգին։ 17-ին առավոտյան սարկավագության աստիճան ստացան ձեմարանի տեսուչ մեծահարգ Արշակ Նահապետյան և ձեմարանի ուսումնավարտ պ. պ. Կարապետ Տեր-Մկրտչյան և Գևորգ Զորեքչյան և 3-րդ լսարանի ուսանող Գարեգին Հովսեփյան»։

Օրմանյան սրբազան Կոստանդնուպոլսից իր անկեղծ, խանդավառ գոհունակությունն էր հայտնում իր աշակերտներին՝ Գևորգին, Գարեգինին և Կարապետին այս վճռական քայլի համար և օրհնում նրանց սարկավագության ուրարը։

Ուրախ էր նաև օրվա կաթողիկոսը՝ Մակար Ա, որը մեծ հույսեր էր կապել ձեմարանի գոյության և նպատակների հետ, պատրաստված և հավատալով հոգևորականներ ունենալու համար Մայր Աթոռում։

Մակար կաթողիկոսի պատշաճ կարգադրությամբ երեք սարկավագները՝ Գևորգ, Գարեգին և Կարապետ, ուղարկվում են Գերմանիա 1889 թվականին՝ շարունակելու իրենց ուսումը։

Գևորգ սարկավագը, որ ի բնի օժտված էր նաև ձայնական տվյալներով, ընդունվում է Լայպցիգի երաժշտանոցում, ինչպես նաև նույն քաղաքի համալսարանի աստվածաբանության և փիլիսոփայության ֆակուլտետներում։

1893 թվականին, Գևորգ սարկավագը ավարտում է Լայպցիգի երաժշտանոցն ու համալսարանը և, բազմակողմանի զարգացած, աշխատելու մեծ եռանդով, վերադառնում Մայր Աթոռ։

1894 թվականին Գևորգ սարկավագը նշանակվում է ձեմարանում ուսուցիչ եկեղեցական և աշխարհիկ երաժշտության։ Այնուհետև նա պաշտոնի է կոչվում իր հայրենի Նոր-Նախիջևան քաղաքի Ս. Գրիգոր Լուսավորիչ եկեղեցում, որպես խմբավար, միաժամանակ Բեսարաբիայի թեմի թեմական դպրոցի ուսուցիչ։

Երիտասարդ սարկավագը շուտով իր շուրջը ստեղծում է հետաքրքրություն և հեղինակություն։ Նա սիրվում է նաև իր աշակերտներին և համայնքին։

¹ Հանգուցյալ Հայրապետի ճգրիտ կենսագրությունը կազմելիս լայնորեն օգտվել ենք 1955 թվականին Մայր Աթոռի հրատարակած «Երջանկաբերաբան Ս. Ս. Գևորգ Կարապետի կյանքը և գործունեությունը» հատորից։

Մինչև 1915 թվականը նա Նոր-Նախիջևանում ծավալում է բեղմնավոր գործունեություն: Բոլորը նրան անվանում էին «Հայր սարկավազ»: Բնասարքիայի թեմը դիմում է էջմիածին, խնդրելով Գևորգ սարկավազին վարդապետ ձեռնադրել իր հայրենի քաղաքի՝ Նոր-Նախիջևանի համար, որպես առաջնորդական փոխանորդ:

1913 թվականի հունիսի 20-ին Գևորգ Ե կաթողիկոսը նրան կուսակրոն քահանա է ձեռնադրում և նշանակում Նոր-Նախիջևանի առաջնորդական փոխանորդ:

Առաջնորդական փոխանորդի պաշտոնավարման տարիներին, Գևորգ վարդապետ Չորեքչյանը հանդես է բերում իր վարչական ընդունակությունները և ղեկավարելու շնորհիվ:

1894—1915 թվականներին, իր հայրենի քաղաքում, Չորեքչյան վարդապետը եկեղեցական, վարչական, քարտեզական և մանկավարժական գործունեություն է ծավալում, արժանանալով բոլորի երախտագիտության:

1916 թվականին, Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի հրամանով, Գևորգ վարդապետը կանչվում է Մայր Աթոռ ծառայելու համար: Գևորգ վարդապետը 1916 թվականին տեղափոխվելով էջմիածին, որպես փորձառու և պատրաստված հոգևորական, արժանանում է Վեհափառ Հայրապետի ուղարկութանը և նշանակվում է Մինոքի անդամ:

«Գևորգ վարդապետը էջմիածնում մեծ աշխատանք է տանում նաև Մայր Աթոռի մատենադարանը կազմակերպելու և նոր ձեռագրերով հարստացնելու ուղղությամբ: Նրա նախաձեռնությամբ են ցուցակագրվում Արևմտյան Հայաստանի դանազան վանքերից բերված հայկական ձեռագրերը»:

1917 թվականի ապրիլի 15-ին, Ս. Նոյսիսի մեկ վանքում, ավագերիցություն Ս. Խորենի վարդապետ Լազարյանի, Գևորգ վարդապետին տրվում է ծայրագույն վարդապետության աստիճան:

Այնուհետև Մայր Աթոռում Գևորգ վարդապետը նշանակվում է Եղբայրական օգնության կենտրոնական կոմիտեի նախագահ:

Նրա անձնդիր և օգտաշատ աշխատանքը պատշաճ ձևով գնահատում է Գևորգ Ե Կաթողիկոսը և 1917 թվականին ձեռնադրում նրան եպիսկոպոս:

1918 թվականին վանքի միաբանությունը Գևորգ եպիսկոպոսին ընտրում է տնտեսական խորհրդի նախագահ:

«1921 թվականին Գևորգ սրբազանին է հանձնվում Մայր Տաճարի լուսարապետության պատասխանատու պաշտոնը»:

Նույն թվականի աշնանը Գևորգ սրբազանը նշանակվում է Թբիլիսիի թեմի առաջնորդա-

կան փոխանորդ, իսկ հաջորդ՝ 1922 թվականին թեմական-պատգամավորական ժողովը նրան միաձայնությամբ ընտրում է թեմական առաջնորդ: Երեք տարվա շրջանը լրանալուց հետո, 1925 թվականին, նա նորից վերընտրվում է Թբիլիսիի թեմական առաջնորդի պաշտոնում և շարունակում իր պաշտոնավարությունը:

1925 թվականին, Գևորգ Ե Կաթողիկոսը շնորհում է նրան արքություն:

1927 թվականին Գևորգ սրբազանը վերադառնում է էջմիածին և նշանակվում Գերագույն Հոգևոր Խորհրդի անդամ:

«Խորեն Կաթողիկոսի օրով Գևորգ սրբազանը հանդիսանում է նրա մոտիկ աջակիցը: Ազգային-եկեղեցական բոլոր կարևոր հարցերի լուծման ժամանակ Կաթողիկոսի ամենամոտիկ խորհրդատուն դառնում է Գևորգ սրբազանը»:

1936 թվականի ապրիլ 18-ի № 220 կոնգակով, Խորեն Կաթողիկոսը նրան նշանակում է հայրապետական տեղակալ:

Այնուհետև Մայր Աթոռում Գևորգ սրբազանի գործունեությունը ընթանում է երկու ուղղություններով.

1.— Որպես տեղակալ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսության (1938—1943) և

2.— Որպես Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս (1945—1954):

1941 թվականի ապրիլի 10-ին Ս. էջմիածնում հրավիրվում է Ազգային-եկեղեցական ժողով, որը Գևորգ արքեպիսկոպոս Չորեքչյանին միաձայնությամբ ընտրում է ազգընտիր տեղակալ Ամենայն Հայոց Հայրապետության:

«Գևորգ արքեպիսկոպոսը, հայրենիքին ու եկեղեցուն ծառայելու մեծագույն պատրաստակամությամբ և խանդավառ հույսերով, ձեռնարկում է Մայր Աթոռը պահպանելու, բարեկարգելու և բարեդարդելու պատմական մեծ գործին»:

Ազգային-եկեղեցական ժողովը հազիվ էր վերջացրել իր աշխատանքները, երբ սկսվում է Հայրենական պատերազմը:

1943 թվականի փետրվարի 2-ին ազգընտիր տեղակալը գրեց իր հայտնի հայրենասիրական կոչը ուղղված հայ հավատացյալ ժողովրդին՝ «Սասունցի Դավիթ» անունով տանկային շարասյուն կառուցելու նպատակով միջոցներ հանգանակելու մասին:

«1944 թվականի հունվարի 29-ին, հանդիսավոր պարագաներում, սովետական քաջարի զորամասերին հանձնվեցին հայ հոգևորականության և հայ հավատացյալների միջոցներով կառուցված «Սասունցի Դավիթ» շարասյան տանկերը, որոնք շուտով մեկնեցին ռազմաճակատ»:

1916 թվականին Պետերբուրգում կայացած ալգալին-էկեկեցական համագումարին մասնակցող հոգևորականները
 Գևորգ վարդապետ Չորեքչյանի (կենտրոնում) գլխավորությամբ:

Սովետական կառավարությունը գնահատեց անձնվեր ու անխոնջ շովվի հայրենասիրական եռանդուն գործունեությունը. Տեղակալ Գևորգ սրբազանը արժանացավ «Կովկասի պաշտպանության համար» մեդալին:

1945 թվականի ապրիլի 19-ին ամենապատիվ Տեղակալը իր պատմական հանդիպումը ունեցավ ՍՍՄԽ Ժողկոմսովետի նախագահ Ի. Վ. Ստալինի հետ՝ «Հայ Եկեղեցու գործերի մասին»: Ամենապատիվ Տեղակալին հաջողվեց լուծել Մայր Աթոռին վերաբերող մի շարք կարևոր հարցեր և խնդիրներ:

1945 թվականի հունիսի 16-ին, Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնում, գումարվում է Ազգային-եկեղեցական ժողովը, զբաղվելու կաթողիկոսական ընտրությունների և Հայաստանյայց Առաքելական Եկեղեցուն վերաբերյալ մի շարք այժմեական և հրատապ հարցերով:

1945 թվականի հունիսի 22-ին, Մայր Տաճարում, ժամը 3.30-ին բացվեց Ազգային-եկեղեցական սրբազումար ժողովի ընտրական նիստը՝ նոր Կաթողիկոսի ընտրությամբ զբաղվելու համար:

Ժողովի նախագահ Մեծի Տանն Կիլիկի վեհափառ Գարեգին Ա Կաթողիկոսը ընտրությունից առաջ խոսում է իր հետևյալ պատմական գեղեցիկ ճառը.

«Ցանկալի պայմանների մեջ մենք հավաքված ենք այստեղ մեր Կաթողիկոսին ընտրելու: Առաջին անգամն է մեր ամբողջ պատմության ընթացքում, որ Տանն Կիլիկիո Կաթողիկոսը ներկա է գտնվում կաթողիկոսական ընտրությանը: Այսպիսի ժողովի գումարումը մեր պատմության մեջ հազվագյուտ է. շատ քիչ է պատահել, որ այսպիսի ներկայացուցչություն հավաքված լինի: Ազգային-եկեղեցական ժողովին են ներկայացել հեռավոր Ամերիկայի հայության ներկայացուցիչները, Եգիպտոսի, Անգլիայի, Ֆրանսիայի, Բալկանյան երկրների հայերի պատգամավորները և խորհրդային երկրների ու թեմերի առաջնորդներն ու ժողովրդական ընտրյալները: Որոշ տեղեկություններ կան, որ Հարավային Ամերիկայի պատգամավորները նույնպես ճամբա ելած են:

Արտաքո կարգի նշանակություն ունի այս համագումարը, որովհետև թե՛ մեր երկրամասի և թե՛ գաղութների այս ներկայացուցչությունը հանդես է բերում մեր Եկեղեցու միասնությունը:

Երդամար սկսեցինք այս ժողովը ազգի և Եկեղեցու անունով, կկամենայի, որ ժողովը նվիրական և սրբազան մնար իր պարտականությունների հանդեպ, կկամենայի այնպիսի ընտրություն կատարվեր, որ ընտրյալը լիներ ազգի ընտրյալը: Կաղոթեմ այս դարավոր Եկեղեցու սրբազան կամարների տակ, որ Տե-

րը առաջնորդե մեզ և մենք պատասխանատու լինեմք մեր խղճի և ժողովրդի առաջ» («Էջմիածին», 1945 թ., № 6—7, էջ 37):

Ազգային-եկեղեցական սրբազումար ժողովին ներկա եղող 111 պատգամավորների 110 քվեով, միաձայն, Կաթողիկոս է ընտրվում Գևորգ արքեպիսկոպոս Չորեքչյանը:

Վերջում հանդես է գալիս ընտրյալ վեհափառ փակման հետևյալ հուզիչ, սրտազրալ ճառով.

«Շնորհակալություն բոլոր ճառասողներին:

Պատգամավոր Մեր դավաններն իրենց խոհական գործերով և իմաստուն խոսքերով հմայեցին Մեզ: Ժողովը ցույց տվեց շատ ընդգծելի կողմեր:

Տեսնում եմ հայ ժողովրդի դեպի Ս. Էջմիածինն ունեցած անհուն սերը. այդ սերն է, որ ձեզ հեռավոր վայրերից առաջնորդել է մինչև այստեղ, առ ոչինչ դարձնելով ճանապարհորդական նեղություններն ու դժվարությունները:

Հայ Եկեղեցին ցարդ բարոյական տեսակետով միասնական էր, բայց իրավական տեսակետով ոչ: Տանն Կիլիկիո վեհափառ Կաթողիկոսը, նկատի չառնելով երկար ճամբորդության հետ կապված դժվարությունները, անձամբ եկավ իբրև ուխտավոր և ճշմարիտ ու դրական միասնականության հիմքը դրավ:

Այսօր տեսա համերաշխության ոգին վերադարձած մեր մեջ, որի համար պիտի աղոթեմ, որ այն մշտնջենական դառնա:

Տեսա ձեր բուռն զգացմունքը դեպի Ս. Էջմիածինը և դեպի մեր սիրելի Հայրենիքը, որ բարձր վերելքներով փառավորվում է: Պիտի աղոթեմ հայրենիքի և պետության զորացման համար»:

1945 թվականի հունիսի 24-ին, ավանդական և մեծահանդես շքով, կատարվեց նորընտիր Կաթողիկոսի հայրապետական օծումը:

«1945 թվականի Ազգային-եկեղեցական մեծ ժողովում քննարկվեցին Հայաստանյայց Առաքելական Եկեղեցու համար չափազանց կարևոր մի շարք խնդիրներ և որոշումներ կայացվեցին նրանց նկատմամբ, որոնց կենսագործումը զրվեց նորընտիր Հայրապետի ուսերի վրա: Այս խնդիրներից ամենահրատապը և առաջնահերթը հանդիսանում էր Հոգևոր Ճեմարանի բացումը»:

Մայր Աթոռի Հոգևոր Ճեմարանը բացվեց 1945 թվականի նոյեմբերին:

Գևորգ Զ Կաթողիկոսի գահակալության օրերին, Մայր Աթոռի հոգևոր, կանոնական և գործարար կապը նվիրապետական Աթոռների, Սփյուռքի մեր թեմերի հետ ավելի բան ամրապնդվեց, սերտացավ: Թեմերի կազմակերպումը և նրանց կանոնական կապը Մայր

Աթոռի հետ, Գևորգ Զ Կաթողիկոսի ուշադրության կենտրոնումն է եղել միշտ:

Գևորգ Զ Կաթողիկոսի ամենօրյա և հոգատար ղեկավարության շնորհիվ կազմակերպվում են նաև ներքին թեմերը:

1944 թվականի սկզբին, Նրա նախաձեռնությամբ, իրագործվեց «Էջմիածին» ամսագրի հրատարակությունը, որպես պաշտոնաթերթ Ամենայն Հայոց Հայրապետության:

«Էջմիածին» ամսագիրը, իրականում, հանդիսացավ նախկինում հրատարակվող «Արարատ» ամսագրի շարունակությունը, որի խնդիրն էր հոգևոր սնունդ տալ հայ հավատացյալներին, կապ պահպանել Մայր Աթոռի և մեր ազգային-եկեղեցական թեմերի միջև, զարգացնել ու խորացնել Հայաստանյայց Առաքելական Եկեղեցու աստվածաբանական-եկեղեցագիտական գիտությունը, արձագանքել հայ և միջազգային կյանքում Հայ Եկեղեցու և ժողովրդի համար կարևորություն ունեցող իրադարձություններին և ոսկեղեն կամուրջ հանդիսանալ Սփյուռքի և Մայր Հայրենիքի հայության միջև:

1946 թվականի ապրիլի 1-ին Գևորգ Զ Կաթողիկոսը գրում էր իր հայրապետական անդրանիկ կոնդակը, որը փաստորեն նախագիծ-ծրագիրն էր մեծանուն Հայրապետի ապագա գործունեության (տե՛ս «Էջմիածին», 1946 թ., № № IV—V, էջ 6—10):

1946 թվականին նա օրհնեց Սփյուռքի տարագիր իր զավակների հայրենադարձությունը ղեկավարելով Սովետական Հայաստան: Նա հայրենադարձության մեջ էր «տեսնում տարագիր իր զավակների փրկությունը և հայրենիքի բարգավաճման և հայ ժողովրդի պայծառ ապագայի հեռանկարը» (տե՛ս «Էջմիածին», 1946, № 1, էջ 12—13):

1950 թվականի հունիսին, Նա գրեց իր հույակապ հայրենաշունչ կոնդակը Վարդանանց հերոսամարտի 1500-ամյակի առիթով. «Ավարայրի հերոսամարտը եղել է, կա և կմնա առհավետ ազգապանծ էջը հայոց պատմության»:

Նորին Ս. Օծուխյուն Ս. Ս. Գևորգ Զ-ի անունն ու գործունեությունը սերտորեն կապված են եղել խաղաղության համաշխարհային շարժման հետ:

Հայաստանյայց Առաքելական Եկեղեցին, խաղաղության շարժման ստեղծման առաջին իսկ օրերից, ձրի գիտակից և դրական վերաբերմունքն է արտահայտել հօգուտ այդ շարժման, որովհետև Հայաստանյայց Առաքելական Եկեղեցին միշտ էլ խաղաղության կողմնակից է եղել, իր պատմության ողջ ընթացքում:

1949 թվականին, խաղաղության պաշտպանության ի նպաստ, հնչեց հոգեւոր Ս. Ս.

Գևորգ Զ Կաթողիկոսի ձայնը Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնից. «Մենք այսօր իրավունք չունենք լռելու, երբ համայն մարդկության ապագա անվտանգությունն ու խաղաղ կյանքի խոստումը ենթակա է վտանգի և տևական պատերազմից հոգնած մարդկությունը կանգնած է նոր պատերազմի, նոր թշվառությանց առաջ: Մենք այսօր իրավունք չունենք լռելու, այլ պարտավոր ենք հանդես գալու և ուժգնապես բողոքելու պատերազմի դեմ, որը հասնում է համարյա ամբողջ մարդկության դավանած կրոնների սիրո և եղբայրության գաղափարին, մարդկության դավանած բարոյական սկզբունքներին և շահերին»:

Նույն թվականի ապրիլի կեսերին, Վեհափառ Հայրապետը հատուկ գրությամբ դիմեց Հայ Եկեղեցու նվիրապետական Աթոռներին՝ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոս Գարեգին Վեհափառին, Նրուսաղեմի և Կոստանդնուպոլսի Պատրիարքական Աթոռներին, Սփյուռքի բոլոր թեմակալ առաջնորդներին, և կոչ արեց նրանց ըստ ամենայնի զորավիգ լինել խաղաղության համաշխարհային խորհրդին, հնչեցնել իրենց ձայնը բոլոր նրանց դեմ, որոնք ձգտում են նոր պատերազմ հրահրել և միացնել իրենց ձայնը բոլոր նրանց ձայներին, որոնք իրենց աստվածո գործողություններով ձգտում են կասեցնել մարդկության գլխին կախված նոր արհավիրքը»:

Վեհափառ Հայրապետի ցանկությամբ, 1950 թվականի ապրիլի 12-ին, Հայ Եկեղեցու անունից, Ս. Էջմիածնի Գերագույն Հոգևոր Խորհուրդը իր գնահատական խոսքն ասաց խաղաղության համաշխարհային խորհրդի մշտական կոմիտեի Ստոկհոլմի նստաշրջանի բանաձևերի մասին:

1950 թվականի օգոստոսի 5-ին Թբիլիսիում հրապարակվեց Սովետական Միության երեք եկեղեցիների Պետերի՝ Մոսկվայի և Համայն Ռուսաստանի Պատրիարք Նորին Սրբություն Ալեքսիի, Համայն Վրաց Պատրիարք-Կաթողիկոս Նորին Սրբություն Կալիստրատի և Ամենայն Հայոց Սայրազույն Պատրիարք և Կաթողիկոս Նորին Ս. Օծուխյուն Գևորգ Զ-ի միաձայն դիմումը քրիստոնյա աշխարհին: Մայր Աթոռի պաշտոնական օրգան «Էջմիածին» ամսագիրը մի հատուկ համար նվիրեց եկեղեցիների խաղաղության համար մղած պայքարի այդ կարևոր իրադարձությանը:

1950 թվականի հոկտեմբերի 12-ին Մոսկվայում գումարվելիք խաղաղության կողմնակիցների համամիութենական ժողովի պատգամավոր ընտրվեց նաև Նորին Ս. Օծուխյուն Ս. Ս. Գևորգ Զ-ը, Սովետական Հայաստանի իր ժողովրդի կողմից: Իսկ ժողովում նա րնտովեց խաղաղության պաշտպանության

սովետական կոմիտեի անդամ: Ժողովում
իր ունեցած պատմական ելույթում Վեհա-
փառ Հայրապետը շարադրեց խաղաղության
նկատմամբ քրիստոնեական սկզբունքը՝ դա-
տապարտելով պատերազմը:

1951 թվականի նոյեմբերի 26—28-ին
Մոսկվայում գումարված հաղաղության
կողմնակիցների համամիութենական ժողո-
վում Վեհափառը նորից ընտրվեց պատգա-
մավոր: Ժողովում իր ունեցած շահեկան ե-
լույթում Վեհափառը առաջ բաշեց պատե-
րազմի դեմ քրիստոնեական եկեղեցիների
համատեղ հանգես գալու հարցը:

1952 թվականի մայիսի 9—12-ը, Մոսկվա-
յից 75 կմ. հեռավորության վրա գտնվող
Ռուսական Եկեղեցու հոգևոր կենտրոն ու
սրբավայր Զագորսկ բաղնիքում, տեղի ունե-
ցավ Սովետական Միության քրիստոնեական
եկեղեցիների և կրոնական այլ կազմակեր-
պությունների ներկայացուցիչների ժողով՝
նվիրված խաղաղության պաշտպանության
հարցերին: Այդ կարևոր համագումարին
մասնակցում էին 18 ազգությունների և 34
կրոնական տարբեր համոզմունքների տե-
ղահայրների ներկայացուցիչներ: Հայաս-
տանյայց Առաքելական Եկեղեցու պատգա-
մավորությանը գլխավորում էր նորին Ս. Օ-
ծոթյուն Տ. Տ. Գևորգ Զ-ը, որն ընտրվեց հա-
մագումարի նախագահության կազմում:

«Այսօր ավելի քան երբևիցե, — խորհրդա-
ծում է Վեհափառը, — եկել է ժամանակը, որ
Եկեղեցին հանգես դա որպես միասնական
անկախ հաստատություն, կենսագործն քրիս-
տոնեական կրոնի հիմնական վարդապետու-
թյունը»: Ապա քրիստոնեական լավատեսու-
թյամբ Վեհափառը եզրակացնում է. — «Կա
ժամանակ, երբ պատերազմի միտքն ու ծրա-
զիրը կմեռնեն ու կանխանան և մարդկություն-
ը կազատվի նոցա մղձավանջից ու կհան-
գրատանա» («Էջմիածին», 1952 թ., № 5,
էջ 44):

Մայր Տաճարի վերանորոգության հարցը
Գևորգ Զ Կաթողիկոսի սրտի մեծանշանակ
հարցն է եղել: Վեհափառ Հայրապետի նվի-
րական իղձն է եղել «ներքնապես ու արտաք-
նապես հիմնովին վերանորոգված» տեսնել
հայ ճարտարապետության հնադարյան կո-
թող Ս. Էջմիածնի Մայր Տաճարը:

Վեհափառ Հայրապետի միշտ ուշադրու-
թյան կենտրոնում եղած և ամենամեծ մտա-
հոգության առարկա դարձած այդ հարցը
քննվել է 1945 թվականի Ազգային-եկեղեցա-
կան ժողովում, որ ազգայնորեն Հայրապետը
հայտարարել է. «1642 տարվա պատմական
այս կոթողի կյանքի ու հարատևության և
նրան վայելուչ վիճակում պահելու գործը հայ
ժողովրդի պատվի գործն է»:

Վեհափառ Հայրապետը իր անդրանիկ կոն-
զակում գրում է նաև հետևյալը. «Սարսուռ եմ
զգում հիշելով ծանր պարտականությունները
և բազմապիսի հոգսերը, որ Ամենայն Հայոց
Հայրապետի ուսերին է բարձած, և խորհում
եմ՝ պիտի կարողանամ արդյոք, ծերությանս
հասակում, խղճի մտքը կատարել պարտքս.
պիտի հաջողվի՞ արդյոք ինձ՝ ներքնապես ու
արտաքնապես հիմնովին վերանորոգել հայ
հնադարյան թանկարժեք կոթողը՝ Ս. Էջ-
միածնի Մայր Տաճարը»:

Նորընտիր Հայրապետը իր ընտրությունից
մի քանի ամիս հետո ձեռնամուխ է լինում
Մայր Տաճարի վերանորոգության նախա-
պատրաստական աշխատանքներին: Վեհա-
փառ Հայրապետի կողմից հրավիրվում է
ականավոր մասնագետներից և հայ ժողովրդի
նշանավոր մշակույթի բազմաթիվ անձնա-
վորություններից բաղկացած մի հեղինակա-
վոր հանձնաժողով, որի մեջ են մտնում
Վարպետը՝ Ավետիք Իսահակյանը, ժողո-
վրդական նկարիչներ Մարտիրոս Սարյանը,
Հակոբ Կոջոյանը, Սովետական Միության
կերպարվեստի ակադեմիայի իսկական ան-
դամ Ս. Սաֆարյանը, արվեստի վաստակա-
վոր գործիչ, ճարտարապետ Մարկ Գրիգոր-
յանը, ճարտարապետության թեկնածուներ
Վ. Հարությունյանը, Ռ. Իսրայելյանը, ուրիշ
ճարտարապետներ և մանրանկարիչներ:

«Վեհափառը երիտասարդական խանդա-
վառությամբ թափ ու մղում էր տալիս նախ-
նական աշխատանքներին:

Հակառակ բոլոր բարի ցանկություններին,
սակայն, կամքից անկախ պատճառներով,
ձգձգվեց վերանորոգման հրատապ հարցը:

Բայց ծերունազարդ և հայրենասեր Հայ-
րապետի համար սպասում էր մի մեծ ուրա-
խություն: 1954 թվականին հայրենի հարա-
զատ պետությունը հանձն առավ հոգալ դա-
րերի բովից անցած պատմական այս հույա-
կապ ու անկրկնելի հուշարձանի ներքին նկա-
րազարդման և վերանորոգության ծախսը, որ-
պես ճարտարապետական ու պատմական
կարևոր հուշարձանի»:

Բայց անողորմ մահը շտապեց կտրել մեծա-
նուն Հայրապետի արդյունաշատ կյանքի թե-
լը. նա աչքերը փակեց Տաճարի նորոգումը
շտեսած...:

1954 թվականի մայիսի 9-ին, երկարատև
և ծանր հիվանդությունից հետո, վախճանվեց
հայրենասեր և մեծագործ Գևորգ Զ Կաթողի-
կոսը:

Վշտի ու տրտմության այդ օրերին մի ան-
գամ ևս դրսևորվեց հայ ժողովրդի անսահ-
ման երախտագիտությունն ու որդիական
հարգանքը դեպի Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածինն
ու նրա արժանավոր Գահակալը:

Սփյուռքի և Մայր Հայրենիքի բոլոր թեմերից Մայր Աթոռ ժամանեցին սգակիր պատգամավորներ, խոնարհվելու համար մեծ և անմոռանալի հանգուցյալի դազադի առաջ, իրենց հետ բերելով թեմերի անսահման կսկիծն ու հավատարմությունը:

Մայիսի 25-ին, մեծ հանդիսավորությամբ և եկեղեցական թափոռով, Վեհափառի աճյուռնը Վեհարանից իջեցվեց Մայր Տաճար:

Մայիսի 27-ին, հնադարյան Մայր Տաճարում, հանդիսավորությամբ կատարվեց նորին Ս. Օծուխյուն Տ. Տ. Գևորգ Զ հանգուցյալ Կաթողիկոսի վերջին օծումը:

Հայրենյաց պաշտպան ներսես Աշտարակեցու և Հայոց խրիմյան Հայրիկի շիրիմների առնթրիք բացվել է նրա գերեզմանը, որի կողքին բարձրանում է գեղեցիկ մեծ զանգակատունը:

Ոչ ևս է Վեհափառը...: Բայց նա չի մեռել, ինչպես չեն մահացել մեր մեծ մեռելները: Գևորգ Զ-ը ապրում է իր գործերով և պատգամներով հայ ժողովրդի երախտագետ հոգում:

Պատմության գիրկն է անցնում այսպես Գևորգ Զ Կաթողիկոսը, որպես հայրենասեր և մեծագործ Կաթողիկոս, որն իր կյանքը, Գևորգյան Ճեմարանի գրասենյակներից սկսած, նվիրել է Հայ Եկեղեցու և հայ ժողովրդի ծառայության:

Դժվար է սույն թուուցիկ ակնարկի մեջ խտացնել մեծագործ Կաթողիկոսի ազգաշեն և եկեղեցանվեր գործունեությունը:

Նրա մահվան 10-րդ տարեկիցի առթիվ, երբ ազգովին մեր հարգանքի և երախտագիտու-

թյան տուրքն ենք բերում նրա հիշատակին, խորապես մխթիարվում ենք, որ Գևորգ Զ Կաթողիկոսի գործը ապրում և բարգավաճում է նրա արժանի հաջորդ՝ Ն. Ս. Օծուխյուն Տ. Տ. Վազգեն Ա Հայրապետի օրոք: Ինչ երևի, Գևորգ Զ Կաթողիկոսի համար և նրա օրոք ծրագիր էր, երազ, այսօր կյանք է դարձել, մարմին է առել: Հրճվում է իր հավիտենական կայքում հոգին մեծ Հայրապետի, որովհետև շարունակվում է իր գործը, կենդանի է իր հիշատակը:

Ուխտենք հավատարիմ մնալ հանգուցյալ լուսաբնակ Գևորգ Զ Կաթողիկոսի ծառայության, նվիրման ոգուն, Հայ Եկեղեցու միության և հայ ժողովրդի միասնականության նրա գաղափարներին, նրա հայրենասիրական ավանդություններին:

Ուխտենք ծառայել Մայր Աթոռին այնպես, ինչպես նա էր ծառայում: Սիրենք մեր վերածնված Մայր Հայրենիքը ինչպես նա էր սիրում, հիշելով նրա սրբազան պատգամը. «Հայը, բացի Սուվետական Հայաստանից, չունի այլ Հայրենիք: Հայը Հայաստանից դուրս չունի այլ հաստատուն վրկան, բայց եթե Մայր Հայրենիքը, Հայ Եկեղեցին և նրան գլխավորող Ամենայն Հայոց Հայրապետությունը՝ Ս. էջմիածնի Հայրապետական Աթոռով»:

Մեզանից հեռացավ մեր սիրելի Հայրն ու Հայրապետը, ավանդ թողնելով մեզ իր ոգին, հավատը, հայրենասիրությունը, գործը: Պահենք այդ սրբությունները և մի անգամ ևս խոնարհվենք նրա սուրբ և խնկի հիշատակի առաջ:

